

Henk Dikker Hupkes

WANDELEN OVER EEN LAW IS REIZEN TE VOET

OM TE KUNNEN BEGRIJPEN HOE DEZE ONTWIKKELING in Nederland opeens zo stormachtig heeft kunnen verlopen, is het goed de geschiedenis ervan na te gaan. Totdat in deze eeuw de massale motorisering op gang kwam, was reizen te voet heel gewoon. Natuurlijk, voor het transport van goederen werd vooral gebruik gemaakt van ossekar, paard-en-wagen, trekschuit, zeilschip e.d. en ook voor personenvervoer stonden paarden en schepen ter beschikking, maar verreweg de meeste verplaatsingen gingen gewoon te voet. Voor de moderne mens lijken de snelheid en de

mogelijkheden van lopen hopeloos beperkt, maar door de eeuwen heen zijn op deze wijze enorme verplaatsingen uitgevoerd over enorme afstanden.

Sinds midden vorige eeuw is het snel gegaan; de ontwikkeling van trein, rijwiel, vliegtuig en vooral auto maakte het steeds minder noodzakelijk om grote afstanden te lopen. Te voet ging men nog slechts in het uiterste geval, als het echt niet anders kon. Overigens is lopen als vervoersvorm voor de huidige mens nog steeds onmisbaar, al blijkt dat nooit uit de verkeers- en vervoerscijfers: daarin komt 'te voet' alleen nog voor als vorm van voor- en natransport. Na de komst van fiets en auto bleven er wel allerlei vormen van recreatief wandelen en al spoedig kwam daar het prestatiewandelen (liefst in groepsverband) bij, maar de voettocht als reisvorm verdween in Europa toch vrijwel. Als gevolg van allerlei ontwikkelingen aan het begin van deze eeuw, zoals het begin van natuurbescherming, opkomend toerisme en romantisch getinte jeugdbewegingen, kwam er toch weer vraag naar langere wandelroutes.

De ANWB voorzag in deze behoefte. In Nederland werd op 26 mei 1914 de eerste 'wandelweg' in gebruik genomen: Amsterdam-Arnhem, 157 km, beschreven in een 'handboekje' voorzien van kaartmateriaal en geheel bewegwijzerd met bordjes. Alengs kwamen er meer van deze routes en in 1939 was er ca. 3.000 km Bondswandelweg bewegwijzerd. Na de Tweede Wereld-

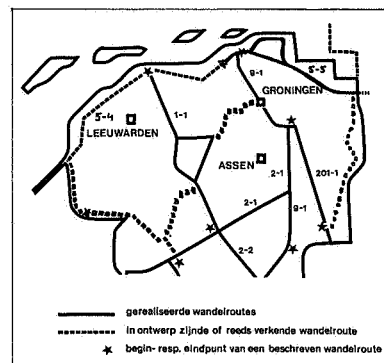
Een lange-afstand-wandelpad, kortweg law ('ellawee'), is een doorgaande, meerdaagse wandelroute, die zoveel mogelijk over onverharde paden en wegen voert.

Met behulp van een wandelgids en de markering langs het pad kan iedereen een law op eigen houtje lopen. Sinds de start van de Stichting LAW in 1980 is een groot aantal paden ontwikkeld, er zijn er nu 27 met een totale lengte van ca. 3.500 km, zodat van een heuse infrastructuur van lange-afstand-wandelpaden gesproken kan worden.

oorlog was de belangstelling in Nederland voor wandeltoerisme vrijwel verdwenen; in 1954 werd besloten de bewegingswijze van de bondswandelwegen op te heffen.

Routes in het Noorden

Het Drentepad (LAW 2-1, Noordlaren-Havel-

Lange afstand wandelpaden in Noord-Nederland

Nieuwe golf van wandeltoerisme

Een kleine groep Nederlanders bleef in het buitenland wel wandelrekktochten maken, vooral in bos- en bergachtige streken. Vanaf de jaren eind '60 begin '70 werden met name in Frankrijk, Duitsland, de Alpenlanden en Groot-Brittannië weer nieuwe paden ontwikkeld en een nieuwe groep wandelaars verscheen: zij die kennis hadden gemaakt met *'sentiers de grandes randonnées'*, *'Weitwanderwege'* of *'long distance footpaths'*. Deze Nederlanders wilden buiten de zomervakantie ook in eigen land wel eens wat verder doorlopen dan gewoonlijk. De mogelijkheden daartoe leken in eigen land niet zo ideaal en om toch een aantrekkelijke route te vinden bleek niet zo eenvoudig. Wat er in Nederland bestaan had aan paden en zandwegen was ondertussen grotendeels omgeploegd of verhard; al-

leen een zorgvuldige studie van topografische kaarten en verkenning in het veld bleek nog mogelijkheden op te kunnen leveren. Eind jaren zeventig begonnen zo individuele wandelaars en enkele organisaties doorgaande routes over langere afstand te ontwerpen. Terzelfdertijd werden in Flevoland naar het voorbeeld van de Amerikaanse *'trails'* in de nieuwe polder *'ruige voetpaden'*, uitgezet. Deze routes werden *'Flevosporen'* genoemd; de Flevospoorlijn was toen nog ver weg. Ook bij de traditionele wandelsportbonden (prestatieclubs) keerde het tij; men wilde een beetje af van het groepsgewijs marcheren en zocht naar wegen om individueel en in eigen tempo te kunnen wandelen. Het werd tijd voor bundeling der krachten. Op 9 oktober 1980 werd de Stichting Lange-Afstand-Wandelpaden in het leven geroepen.

Veel vrijwilligerswerk

De Stichting LAW fungeert als informatie- en coördinatiepunt voor het lange-afstand-wandelen. In de stichting nemen deel: de Toeristenbond ANWB, de natuurvriendenorganisatie Nivon, de wandelsportbonden KNBLO en NWB, de kampeerclub NTKC, Scouting, de jeugdherbergcentrale NJHC en de stichting Natuurvriendenhuizen. Het Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Openluchtcreatie, Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland zijn als adviseurs aan de stichting verbonden.

Het werk aan de paden, van de eerste verkenning tot het jaarlijks onderhoud, wordt verricht door vrijwilligers van de verschillende organisaties. Ook werken steeds meer 'losse' vrijwilligers mee, en wordt medewerking verleend door provinciale stichtingen die zich bezighouden met landschapsbeheer. Het onderhoud betreft allereerst de markering van de route. We volgen in Nederland de methode van markering die ook in Frankrijk, België en enkele andere Europese landen gebruikelijk is. De basis daarvan bestaat uit twee verfstrepen, een witte en een rode boven elkaar. Deze combinatie is in ieder type landschap goed te herkennen, ook bij schemer en sneeuw. Behalve verf worden ook wel stickers en bordjes gebruikt. Daarnaast worden handwijzers en informatiepanelen geplaatst, soms is een loopplank of een overstapje nodig. Goed beheer houdt ook in dat de route beschermd wordt tegen structurele belemmeringen, dat hij waar mogelijk nog verbeterd wordt en dat gezocht blijft worden naar overnachtingsadressen langs de route.

te) en de *Zwerfsteenroute* (LAW 201, Noordlaren-Emmen) behoorden tot de eerste law's in de noordelijke provincies, in 1984 gevolgd door het eerste deel van het *Pieterpad* (LAW 9-1, Pieterburen-Coevorden). Sinds vorig jaar zit er schot in: in 1987 werd het *Zevenwoudenpad* (LAW 1-1, Lauwersoog-Uffelte/Havelte) geopend, in 1988 gevolgd door het *Wad- en Wierdenpad* (LAW 5-5, Lauwersoog-Nieuweschans). In het voorjaar van 1989 zal het *Friese Kustpad* (LAW 5-4, Stavoren-Lauwersoog) worden opengesteld.

Op iets langere termijn volgen in het noorden vermoedelijk nog het *'RundelRuiten Apad'* (Nieuweschans-Schoonebeek), het *'Noordelijk Dwarpad'* (Noordlaren-Vollenhove) en het stukje Stavoren-Vollenhove als voortzetting van het *'Zuiderzeepad'*. In Nieuweschans bestaat een aansluiting met een route naar het Duitse Leer, waar aangesloten wordt op het netwerk van Duitse *'Weitwanderwege'*. Op verschillende punten langs de Nederlandse grens bestaan deze aansluitingen; als men wil kan men doorlopen naar alle uithoeken van Europa.

Het bijzondere van een LAW is dat de wandelaar al reizende kennis maakt met het landschap. De route laat unieke stukjes van de omgeving zien en in de 'topogids' wordt over dit landschap, de ontstaansgeschiedenis, de natuur en de bewoners ook het een en ander uitgelegd. Deze vorm van wandelen is bij uitstek een natuurgerichte recreatievorm. Het ontwikkelen van een route gaat niet altijd gemakkelijk. Als voorbeeld kan het nieuwe *'Wad- en Wierdenpad'* genoemd worden. Behalve contacten met de provincie, streekorganen en de 19 gemeenten langs de route, moesten ook toestemmingen worden binnengehaald bij drie waterschappen, enkele particulieren en bedrijven, een exploitatiemaatschappij, het elektriciteitsbedrijf EGD en het Ministerie van Defensie. Men moet er wat voor over hebben om het begrip *'recreatief medegebruik'* inhoud te geven! Maar nu kan er dan ook gebruik worden gemaakt van dijken, maai- en schouwpaden, en van een stukje Marnewaard, waardoor een route gevolgd kan worden die men uit zichzelf nooit zou kunnen vinden. ●

Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij de Stichting LAW, postbus 433, 3430 AK Nieuwegein, tel. 03402-47073. Een uitgebreide overzichtkaart met meer informatie over de afzonderlijke paden kan men bestellen door f 3,50 over te maken op postrekening 4205157 nv. de stichting te Nieuwegein o.v.v. 'overzichtkaart'.